

Ба 15527

БІБЛІОТЭКА

Б VII 54

Х. ЯВАР

ІЧЭ

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВYДАВЕЦТВА

ШКОЛЬНІКА

Ба 15527 III 34 V. 2930

БІБЛІОТЭКА ШКОЛЬНІКА

Х. ЯВАР

І Ч Э

АПАВЯДАНЬНЕ

1948
87A1

Инд. 1953 г. 6A15527р
Бел. Библ.
1994 г.

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВYДАВЕЦТВА
М Е Н С К — 1929

25. 04. 2009

Заказ № 562. 5.000 экз. (1¹/₄ арк.). Галоўлітбел № 1625.

Друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

Далёка, ледзь чутна, заляскатала машына чыгуначнай электрастанцыі. Пазапальваліся, замігцелі сотні ясных зорак — электрычных лямпак на калях чыгуначных, праразаючы джгаламі-променчыкамі гушчэчу змрочную паволі ахінаючага зямлю вечара.

У пакоі пацямнела — цяжка чытаць, як ні муруж вочы, як ні напружвай зрок.

Їцка адклаў кніжку, уздыхнуў і падняўся з рыплага крэсла.

Вось, колькі часу, як прагна цягнецца ён да таемнай, так вабячай да сябе, такой цікаўнай, абяцаючай шмат цудоўных магчымасьцяў, навукі аб электрычнасьці. Колькі кніжак, пачынаючы ад фізыкі, ад популярных брошурак „занятная электрамэханіка“, „электрамэханік-самавук“, паперачытваў ён! Колькі ўразумеў, на зубок вывучыў, а колькі яшчэ хацелася-б ведаць? Нязьлічоная плойма

ведаў яшчэ не дасягнута, безьліч працы было-б магчыма, каб... Э! ды што казаць... Мары, усё гэта мары... Калі вывучаеш, так сквапна глытаеш цікаўныя, цудоўныя веды, а няма нават дзе паглядзець на ўсе гэтыя цудоўныя прылады, ня тое што мець іх у руках, на справе азнаёміцца з імі, папрацаваць, прымусіць іх выконваць тую працу, якую пажадае ён, забіты яўрэйчык Іцка Рабіновіч, якога яшчэ і дагэтуль, як і іншых аднапляменьнікаў, жыхароў невялічкага мястэчка прыдаволі буйнай і жвавай чыгуначнай станцыі, часта за чалавека лічыць ня хочуць.

Яўрэй... Вось і ўсё. Нібы і не чалавек...

А так хочацца авалодаць усімі ведамі, усёй гэтай прынаднай навукай!

Ды куды там... Калі ў хаце нават лямпачкі электрычнай няма, каб на яе хоць паглядзець, яе мяккім і такім яркім сьветам пакарыстацца пры чытаньні кніжак. Дзе там лямпачка... Як марыць аб электрычнасьці, калі стары бацька, кравец Рабіновіч, ледзь-ледзь можа адкалупнуць грошай з свайго мізэрнага зароботку на невялічкую газьнічку. Дый з ёй так ашчадзіць прыходзіцца — не набярэцца газы...

З панадворку пацягнула вячэрняй вільгацю. Зачыніў іцка акно і паціху падыбаў у суседні пакой.

На вялікім кравецкім стале сьвяцілася маленькая газьнічка, недалёка ад яе, на тым жа стале, сядзеў, падабраўшы пад сябе па-турэцку ногі, стары Абраміцэль і, нахіліўшыся над швівам, хуценька торкаў голкай— завіхаўся, сьпяшаўся скончыць к тэрміну працу, ушываў гузікі ў галіфэ.

Бедны, пусты і голы пакой беднага краўца. Па пакоі мітусіцца нейкі туман, ці то ад газьнічкі, ці то ад праса, што цэлы дзень стаіць нагрэтым або падаграецца ў спэцыяльнай пячурцы, забруджанай ад вугальля. На падлозе стаіць вялікі, разбэрсаны мех з вугальлем; калі кладуць вугальле ў прас, рассыпаецца яно, потым растоптваецца, разносіцца дробнымі кавалкамі, пылінкамі па ўсяму пакою... Брудна ў пакоі. І паветра нейкае гідкае: гаркаваты пах падсмаленай матэрыі, зьмешаны з гострым пахам сьліны падскваранай, якую шчодро ўжывае стары Абраміцэль, спрабуючы гарачыню праса. Плюне на пальцы, потым— мэц па прасу— шкварчыць. А па шквартаньню гэтаму здоль-

ны Абраміцэль тонка ўгадаць — ці можна прасаваць швіва, а мо' пачакаць крыху.

Ад паху няпрыемнага, ад чаду трывалага твар старога Абраміцэля дачасна пашарэў, стаў празрыстым нейкім, тонкім, змучаным.

Шнуруе ніткаю Абраміцэль, мармыча пад нос сабе песьню дзядоўскую, сумную, жалобную, а ў галаве носяцца думкі зачэпныя. Невясёлыя думкі .. Як і ўсё жыццё старога краўца.

Адбіўся ад рук старэйшы сын Ёцка. Спадзяваўся на ягоную дапамогу Абраміцэль, бо стары ўжо стаў, сьпіна баліць усё болей ды болей, не дае запамятаваць на старасьць, што нечакана, няпрыкметна прыйшла. Дый вочы глядзяць ня так востра, рукі спрацаваныя дрыжаць. Вучыў свайму рамяству старэйшага сына, думалася: падмога на старасьць расьце, будзе лягчэй крыху, будзе каму дагледзець малодшых Бэнцэля і Рыву. Аж на! Адбіўся хлапец ад рук! Нейкія кніжкі чытае, цэлыя дні над імі сядзіць. Яно, праўда, кніжкі ня шкодныя, кніжкі карысныя, але не для яўрэя яны пісаны. Куды беднаму яўрэю марыць пра навуку?

Захацелася вунь Ёцку пайсьці службы на чыгунку. Прыйшло-ж гэткае ў галаву! Так

вось узялі ды прынялі, ашчаперылі аберуч:
„Хадзі, любы мой Іцка Абрамавіч Рабіно-
віч, працуй з намі!“ Дадумаўся-ж!..

Узьняў галаву Абраміцэль.

— Ну, начытаўся? — з горкасьцю кінуў
увайшоўшаму сыну. — Хутка ўжо павесіш
бацьку лямпачку электрычную, каб лягчэй
было старому працаваць. Ха-ха-ха...

— Тата...

— Што тата?

— Я хачу ўсё-ткі схадзіць да загадчыка...
А можа і прымуць... І з надзеяй глядзіць на
старога Іцка.

А той яшчэ ніжэй нахіліўся над галіфэ,
яшчэ шпарчэй цягае нітку.

Даўно ўжо думае стары пра тое, што ска-
заў цяпер Іцка. Так хацелася-б пабачыць
сына ў лепшых абставінах, у лепшым жыць-
ці, чым вось даводзіцца яму старому, няду-
жаму Абраміцэлю. Але як цяжка дайсьці,
дабіцца гэтага... Як цяжка працерабіць шлях.

Ці варта паспытаць удачы?..

Так думае стары. А Іцка стаіць, чакае
адказу.

Адарваўся стары ад думак, перакусіў нітку
адкінуў скончанае галіфэ.

— Схадзі, паспрабуй... Але памятай, як ня прымуць, каб болей ня бачыў я кніжак гэтых!..

Праказаў, адварнуўся.

А ў дзв'ярах стаіць старая Сара. Стаючы тут, ля дзв'ярэй, чула яна ўсю гутарку. І занепакоілася сэрца старой, сьціснулася болям.

— Абрам, звар'яцеў ты, ці што? Ты-ж падумай: ці можна яму працаваць на чыгунцы? Калі гэта было, каб яўрэй працаваў чыгуначнікам? Абрам...— Ціха, малючым голасам гаворыць Сара.

— Годзі! Няма чаго гаварыць. Хай сгодзіць, хай паспрабуе шчасыця. Даволі думаць яму і мне, даволі яўрэю ламаць галаву над шкоднымі марамі, ад якіх карысьці няма аніякай...

І пабег Іцка з хаты.

Бацька дазволіў.. А загадчык? ці прыме?..

* * *

Чым бліжэй падыходзіць Іцка да кватэры загадчыка электрастанцыі, тым болей і болей сьцішае крокі. Шпарчэй трывожна каляціцца сэрца. Двохпавярховы дом, тыпу

звычайных чыгуначных дамоў, заселеных службоўцамі, двома радамі вышэй вокан хладна і цьмяна пазірае на Ёцку праз фіранкі, позіркамі сваімі халодзіць мозаг, скоўвае дыханьне.

Спыніўся Ёцка ля вэранды, густа аплеценай дзікім вінаграфам. Перадыхнуў. Вось цяпер уся ўпэўненасьць, прагнасьць да мэты як-быццам пакідае. Здавалася—усё залежала толькі ад таго, што трэба пайсьці да загадчыка электрастанцыі, а вось на табе! Прышоў—і боязна зайсьці ў кватэру...

Аднак ісьці трэба. Не абмінеш гэтага ніяк. Ёцка рашуча ўвайшоў на вэранду, узяўся за клямку, адчыніў дзьверы і апынуўся ў моцна асьветленым электрычнасьцю пакоі. Па сярэдзіне пакою, на крэсьле, сядзела надзьмутая пані—жонка загадчыка. Побач з ёю стаяла другое, вольнае крэсла, а на нейкай падстаўцы прымайстравана была электрычная лямпа, якая кідала неймаверна яркі сьвет на твар пані.

„Мусіць на шэсьцьсот сьвечак“, прамільгнула ў Ёцкавай галаве.

Недалёка ад пані сам загадчык электрастанцыі Пшыбыльскі ўвіхаўся ля вялікай

скрынкi, з круглым пукатым шклом наперадзе, што стаяла на трыногах. Пан Пшыбыльскі пакруціў з трэскам нейкую ручку, потым борзьдзенька адскочыў, сеў побач з жонкай і, таксама як і яна, надзьмуўся і закамянеў.

„Фотографічны апарат“, здагадаўся Ёцка і, забыўшыся на тое, дзе ён, пачаў прыглядацца: розныя апараты, прылады—слабасьць Ёцкі, так ня часта прыходзіцца бачыць іх!

У скрынцы нешта шпакнула. Загадчык ускочыў, паволі паднялася з крэсла загадчыца.

Прыкмеціўшы прысутнасьць нечаканага госьця, Пшыбыльскі схопіў у рукі лямпу і накіраваўся з ёй да Ёцкі. Ад накіраванага проста ў вочы сьвету Ёцка адразу зьвярнуўся да рачаіснасьці, зжаўся, уцягнуў галаву ў плечы. Ёізноў закалацілася сэрца, апанавала нерашучасьць.

— Уцячы? Не—позна...

Далей разважаць Ёцку ня даў Пшыбыльскі.

— Што вы скажаце? Што вам трэба? Але, дарэчы! Перш-на-перш заўважу, малады чалавек, м-м, м-м — прыемнага выгляду, — насміхаўся Пшыбыльскі, — прыдасца вам у да-

лейшым жыцьці, бо вы 'шчэ я бачу, малады... Дык вось, заўважце сабе, — калі вы прыходзіце да каго, дык трэба сьпярша лагодненька, ветлівенька, паляпаць скурчаным пальцам у дзьверы. Вам на гэта адкажуць: „Калі ласка, заходзьце!“ — вось тады вы толькі можаце адчыніць дзьверы і заходзіць. А то, на табе — у-су-нуў-ся...”

— Пакінь, Вацік! Каму ты чытаеш нотацыі! — незадаволена прабурчэла пані загадчыца.

— Не, не, Алёізанычка, трэба маладых людзей вучыць, а то хто-ж, як ня мы, спрактыкаваныя, выхаваныя людзі, зробіць гэта? На нас ляжыць абавязак...

— Ізноў ты, Вацік! — перабіла яго больш рашуча пані і, напыжыўшыся, пакрочыла з пакою.

— Даруй, Алёізанычка! Я так толькі... — усьлед ёй затараторыў Пшыбыльскі і зьвярнуўся ізноў да Рабіновіча, суха прамовіўшы:

— Ну, дык што вам трэба, малады чалавек?

Маленькая спрэчка паміж загадчыкам і загадчыцай дала час Ёцку супакоіцца, больш-менш асвойтацца з становішчам. Ён змог ужо спакойна, роўным голасам, выразна вы-

класьці перад загадчыкам мэту свайго прыходу.

На твары Пшыбыльскага зьявілася адзнака недаўменьня. Намуружыліся бровы, натапыршчыліся тараканавыя вусікі, на лобе сабраліся зморшчынкі і маленькія шкляныя вочкі ўпіліся ў Ёцку. Ёцка ўважліва сачыў за тварам Пшыбыльскага.

„Прапала“, думалася яму, „нічога з маіх мараў ня будзе“... Схілілася галава Ёцкава. Тужліва чакаў ён нямінуючага адмаўленьня.

З насьмешкай у голасе спытаў Пшыбыльскі:

— Ці ведаеце вы, малады чалавек, як цяжка прыстроіцца на чыгунку яўрэю? Вы бачыце, бадай, што на нашай станцыі аніводнага служачага з вашай нацыі няма. Не прызвычаіліся чыгуначнікі бачыць вас побач з сабой на працы... І ніхто з яўрэяў не адважваецца ісьці на чыгунку. Вы думалі пра гэта, калі падаваліся на чыгунку малады чалавек?

— Думаў, але...— прашаптаў Ёцка.

Тут твар Пшыбыльскага раптам пасьвятлеў. Ён зазьзяла на ім далікатная, ветлівая ўхмылка, згладзіліся зморшчыкі, выпрасталіся вусы.

— Так, так! Я разумею вас: прагнасьць да ведаў па ўлюбёнай навуцы цягне вас магнэсам! Разумею і шчыра спачуваю. Я сам быў такім у маладосьці. Ведаеце, да нас, палякаў, раней...

— В-а-а-цік... — пачулася папярэджаюча з-за дзьвярэй.

Пшыбыльскі вельмі любіў пышныя выразы, пекна пабудаваныя сказы; захапляючыся імі, ён пачынаў гаварыць тое, чаго і ня сьлед было-б выказваць. Тут заўсёды на дапамогу зьяўлялася пані Алёіза, якая, ведаючы слабасьць мужа, заўсёды пільна сачыла за ім.

Пшыбыльскі нэрвова заварушыўся і застракатаў:

— Ну, але так, мой любы малады чалавек — купіш ня купіш, а патаргавацца варта! Мы зробім вось што: вы будзеце займацца са мной у мяне на кватэры два разы на тыдзень, а там будзем бачыць: мо' зможам прыстроіць вас працаваць і на электрычнай станцыі, паспрабуем... А пакуль хадземце ў мой габінэт, я пакажу вам свае ўласныя прылады. Для вас гэта пэўна будзе цікава...

Увесь габінэт Пшыбыльскага быў застаўлены рознастайнымі струмантамі і прыладамі.

Яны мясьціліся на стале, на крэслах, проста на падлозе—сапраўдная лябораторыя!

Некаторыя з прыладаў, як элементы Мэйндынгера, вольтмэтр, акумулятары, рубільнікі, тэлефонны індуктар, былі ўжо знаёмы Ёцку па падручніках, што чытаў ён, шмат чаго ён бачыў у першы раз.

Пан Пшыбыльскі пачаў знаёміць Ёцку з прызначэньнем кожнай прылады, відаць сам захоплены, замілаваны імі.

Раптам у суседнім пакоі бразнула на падлогу перакуленае крэсла. Пшыбыльскі ізноў затараторыў, заскакаў па пакоі і пасьпяшыў скончыць.

— Ну, досі, малады чалавек. Заняткі мы з вамі пачнем з панядзелка. Прыходзьце а гадзіне... ну так восьмай! А пакуль—усяго найлепшага, малады чалавек!

Не пасьпеў схавацца Ёцка за дзвярыма, як у пакой ускочыла разьбюшаная, як фурыя, пані Пшыбыльская:

— Цо то ест, Вацік? Навошта ты згадзіўся займацца з гэтым пархачом? Хто дазволіў табе глупства такое? — засыпала пані пытаннямі.—Гэта-ж трэба дадумацца да такога...

— Не гаранцуйся, каханая мая Алёізанычка! Паслухай, што мне ў голаў прыйшло...

— Апрача глупства рознага нічога ў тваю голаў прыйсьці ня можа!— адрэзала пані Пшыбыльская.

— Ды не-ж, паслухай-жа, радасьць мая, якая геніяльная ідэя зьявілася ў мяне.

І пачаў Пшыбыльскі выкладаць пані Алёізе сваю ідэю.

— Паменташ, кохана, як хацелася нам у часе ўлады найшаноўнага пана комэнданта Юзэфа Пілсудзкага зьехаць з тых паскудных крэсаў, ды толькі абавязак сумленных дзяцей Жэчы Пасполітай затрымаў нас тут? Паменташ, як не ўдалося нам выехаць адсюль у часе адходу нашага войска, калі бальшавіцкая зграя перарэзала шляхі чыгуначныя... І засталіся мы з табой, Алёізанычка, у гэтай абрыдлай большэвіі... Гэта-ж так нядаўна было— году яшчэ няма нават... Бачыш, як скоса паглядаюць на нас тут, як цяжка жыць нам тут...

— Ды ведаю я ўсё гэта,— нецярпліва перабіла пані Алёіза.

— Враз, враз, кохана! Вось гэты жыдэк дапаможа нам палегчыць сваё становішча.

Гэта-ж, падвучыўшы яго, прыстроіўшы на службу, выканаю я „святых прынцыпы нацыянальнай політыкі“ большэвіі! Ну, а—значыць—буду зусім лёяльным да ўлады савецкай!..

І Пшыбыльскі заліўся дробненькім, візглівым сьмехам.

Пяшчотная ўхмылка расплылася па твары пані Алёізы. Яна ўрачыста працягнула свайму мужу пульхную руку, у якую той і пасьпяшыў цмокнуць.

Пані зразумела геніяльную ідэю свайго мужа, дала ёй сваё міласьлівае прызнаньне, ухвалу.

* * *

Не адчуваючы ног, ня бачачы нічога вакол, натыкаючыся на дрэвы і плот, паімчаўся Ёцка дахаты.

З зьзяючым тварам, засопшыся, як вар'ят, уляцеў у пакой.

— Згадзіўся!—пракрычаў ён да бацькоў.

Тыя і так ужо бачылі вынікі клопатаў Ёцкавых.

— Вось бачыш, Абраміцэль, ці-ж не казала я табе раней?—праказала Сара, зара-

жаючыся вясёласьцю, радасьцю любага Ёцхока.

Насьмешліва ўзьняў угару вочы Абрам:

— О, каб я ведаў раней, што мая жонка ведае пазьней — якім-бы разумнікам быў я тыды...

Праказаў і змоўк. Сённяя яму не хацелася ўзьнімаць спрэчкі, даводзіць Сары беспадстаўны захоп ягоных думак...

* * *

Так нечакана спраўдзіліся мары Ёцкі Рабіновіча.

Акуратна, два разы на тыдзень ходзіць ён да загадчыка электрастанцыі Пшыбыльскага. Старанна выконвае ўсе ягоныя загады.

Шмат, шмат чаго разумее ўжо Ёцка. Умее ўжо абыходзіцца з некаторымі прыладамі, дапамагае Пшыбыльскаму заражаць акумулятары, якія патрэбны таму для яго досьледаў, практыкаваньняў, а таксама для лепшага асьвятленьня ўласных пакояў. Дапамагае і чэ электрыфікацыі хатняй гаспадаркі Пшыбыльскага. Мае Пшыбыльскі казу, кабанчыка. Козяе малако патрэбна Пшыбыльскаму для

падтрыманьня здароўя — сухотны ён. А кабанчык — ну, вядома, добра-ж мець уласную вэндліну, капчоную грудзінку, сала. А кабаня скралі маемасьць гэтую — да хлявушка працягнуты быў дрот, а ў кватэры — званок электрычны. Адчыніць хто дзверы ў хлявушку, а званок заліваецца, галосіць дз-з-з-ынь... Хітрая штука! Пры дапамозе электрычнага току можна пекныя рэчы металёвыя рабіць, барэльефы і іншае — Ёцка вывучае на практыцы гальваноплястыку, а Пшыбыльскі мае дармовыя, старанныя, акуратныя рукі.

Хітрая штука, электрычнасьць! — Ого!

Сам Пшыбыльскі вельмі любіць розныя экспэрымэнты, і ня толькі ў галіне электрычнасьці, захапляецца імі. Гадзіннікавы завод да фотоапарату — яго вынаходка.

Цяпер розныя дэталі, лёгкія, але і марудныя працы ён даручае Ёцку. Ён не шкадуе часу і ня трымаецца вызначанага ліку заняткаў — два разы на тыдні. Калі трэба рабіць якую тэрміновую працу — Ёцка прыходзіць і ў іншыя дні, як загадае Пшыбыльскі.

Працуе Ёцка, захапляецца. Так цікава ўсё гэта! І ня марылася яму, ня думалася, што

так гэта ўсё проста, ясна, зразумела. Не лятуцеў ён ніколі, што ўся гэтая прамудрасьць будзе ў ягоных руках, падуладна яму...

Загадчык электрастанцыі Пшыбыльскі мае пэўныя настаўніцкія здольнасьці. З курсам навук не сьпяшаецца. „Пасьпееце, малады чалавек“—кажа. „Усё ў свой час. Трэба добра праштудавать пачатковыя веды!“ Адгорне кніжку, чыркне алоўкамі „адсюль і дасюль!“ засадзіць Іку чытаць, а сам пойдзе да пані Алёізы.

Чытае Ічэ і хочацца, ды як яшчэ хочацца паглядзець хоць адным вокам—што далей, якія рысункі, пра што гаворыць кніжка! Адгорне колькі аркушоў—зірк! Аж тут праз расчыненыя дзьверы крычыць Пшыбыльскі:

— Малады чалавек, няпекна! Ой, як няпекна наперад заглядаць!

Засаромеецца Іцка. Адкіне забароненыя аркушы, што хаваюць вабячыя таямніцы ведаў, і ізноў паглыбляецца ў чытаньне.

Так вучыцца, працуе Іцка Рабіновіч.

Давольны сваім вучнем і загадчык электрастанцыі. Давольна і жонка ягоная.

Пані Алёіза вялікая мастачка. Яна цалюцімі днямі сядзіць за пекным зграбным маль-

бэртам, малюе акварэльлю розныя пэйзажыкі, этуды, а не—то тушшу штрыхуе ў японскім стылі. Пекныя рэчы выходзяць з-пад яе пухлых ручак. Імі пазавешаны ўсе сьцены невяліччай залі. Той самай залі, у якую нечакана, без папярэджаньня, трапіў калісьці Ёцка. Ад малюнкаў пакой выглядае пекна, багата прыбраным. А разам з невялічкімі, пакрытымі аксамітам пуфамі і крэсьліцамі, такога-ж колеру парт'ерамі, тонкімі празрыстымі гардынамі ён робіць уражаньне цудоўнага гнязьдзечка.

Захапляецца мастацкімі здольнасьцямі сваёй жонкі Пшыбыльскі. Кліча часта і Ёцку паглядзець. Ічэ робіць гэта неохвотна. Ён ня ўмее далікатна абыходзіцца з дамамі, ветліва гаварыць, па выхаванаму кланяцца. Ён глядзіць ваўчанём.

Шчупленькі, хударлявы чарнявы хлапчына з арліным носам, які падкрэсьлівае нацыянальную прыналежнасьць яго—так не дарэчы ў гэтым пекным гнязьдзечку, так дысоніруе з яго абстаноўкай. І пані Алёіза нацяшаецца з яго, ад душы сьмяецца з нязграбнага, вуглаватага „жыдэка“. Праўда, яна так ня кажа, так яна толькі думае. Уголос яна гаво-

рыць іначай: „Їцка Абрамавіч“, „шаноўны Їцка Абрамавіч“.

Пані Алёіза таксама вялікая мастачка пячы і смажыць розныя пернікі, конфітуры. Калі яна частуе імі Їцку, пан Пшыбыльскі вучыць яго дзякаваць, цалаваць пані ручку.

Їцка саромеецца. Пані сьмяецца. Пан давольны.

„Які сьмешны, пацешны гэты Їцка Абрамавіч!“

Бачыць Їцка, разумее адносіны да сябе. Бачыць насьмешлівыя позіркі, якімі моўчкі, але выразна, перакідаюцца Пшыбыльскія. Адчувае і тую грэблівасьць да яго, яўрэя, якая хаваецца за ветлівымі, глянсаванымі сказамі. Гостра адчувае, але маўчыць, сьцяўшы зубы, замкнуўшыся ў сябе пераносіць.

Трэба вучыцца, трэба настойна ісьці да мэты...

І вучыцца Їцка, шпарка пасоўваецца ў навуцы наперад. Вось ужо ўсе прылады, што меліся ў габінэце Пшыбыльскага, вядомы яму. Трэба, вывучаючы па кнігах, азнаёміцца на практыцы яшчэ шмат з чым. А як, дзе? Непакойць гэта Їцку; прымушае, відаць, падумаць і Пшыбыльскага.

— Ведаеце, Ёцка,—звярнуўся аднойчы да яго Пшыбыльскі—заўтра ў нас на станцыі будзе разборка і рапараваньне дынамо-машыны. Вам ужо даўно трэба азнаёміцца з ёй. Я надумаўся ўзяць вас з сабой на станцыю!

Нечаканае парашэньне Пшыбыльскага аглушыла Ёцку.

Пабачыць дынамо-машыну, сапраўды азнаёміцца з яе пабудовай! Гэтакае шчасьце!

Ад радасьці, здзіўлены, зьбянтэжаны Ёцэ не знаходзіў слоў, выразаў, як аддзякаваць Пшыбыльскаму.

Той пасьміхаўся ў свае тараканавыя вусы.

* * *

Дачакацца ня мог гэтага „заўтра“. Так марудна ідзе-цягнецца гідкі час! Так доўга ахутвае ноч... А спаць зусім ня хочацца. Дзе там...

Але вось і „заўтра“.

З заміраючым сэрцам ідзе за Пшыбыльскім Ёцка.

Ляскатам малаткоў, грыменьнем малатоў, гулам машыны і трансмісій сустрэла Ёцку дэпо. За варштатамі поркаюцца замурзаныя

ў мазуту рабочыя. Цьвірчаць такарныя вар-
статы, гудзяць моторы. Як усё гэта ашалом-
лівае, давіць сваёй складанасьцю, размахам!

Але Пшыбыльскі абмінае варштаты, шпарка
праходзіць майстэрні, ідзе да электрастанцыі—
асобнага цэху дэпо. Ледзь пасьпявае за ім
Їцка, нязвычайны да шоламу рознагалосага,
награмаджэньня варштатаў, трансмісій, жа-
лезных частак машын, цягнікоў.

Вось і электрастанцыя. Нерашуча пера-
ступіў Їцка парог гэтага будынку.

— Сьмялей, сьмялей!—сьмяецца Пшы-
быльскі.

— Што гэта, таварыш Пшыбыльскі,—асыс-
тэнт у вас?—сьмяючыся, кінуў замурзаны
здравенны дзяцюк, падняўшыся ад раскі-
даных па пакрытай гумовымі лістамі падлозе
бліскучых мядзяных частак.

— Але, асыстэнт! Вучань мой,—растлу-
мачыў Пшыбыльскі. Вось пакажэце, хлопцы,
яму дынамо. Дужа цікавіцца хлапчына. Па
кнізе ўсё праглынуў, а на справе ня бачыў
'шчэ...

— Можна, гэта можна,—адказаў вясёлы
дзяцюк.

А другі, старэйшы, што поркаўся ля нафтавага рухача, злосна прабурчэў:

— Бач... Аبرىдала Абраміцэлеву Ёцку гузікі прышываць, дык у мэханікі лезьці ўздамаў. Ёшоў-бы лепш гандляваць... І навукі ня трэба, прыраджоную здольнасьць мець павінен...

— Пакінь Максім!— кінуў маладзейшы, — ня ўсім-жа гандляваць! Трэба вучыцца і працаваць. Гэта наша дасягненьне, што далі мы магчымасьць усім прыгнечаным нацыям стаць на людзкі шлях, прыняць чалавечае аблічча. З царызмам скінулі мы брыдкую нацыянальную варожасьць, роўнымі людзьмі ўсіх парабілі...

— Эт! панёс комсамол...— прабурчэў Максім і завярнуўся ізноў да рухача...

А малады электраправодчык Базыль, перакідаючы, перачышчаючы часткі дынамо, старанна тлумачыў Ёцку прызначэньне, вартасьць для працы машыны кожнай з іх. Паглыбіўся ў дэталі, уважліва слухае Ёцка. Пазабыў на ўсё наўкольнае, пазабыў і абразу, незаслужана атрыманую ад Максіма.

Зьнянацку чыясь рука дакранулася да яго пляча. Азірнуўся—самавіты, поўны мужчына

ў тэхнічнай шапцы недаўменна глядзіць на яго.—Сам начальнік дэпо.

— Гэта адкуль такі?—густа, як з бочкі, прамовіў.

— Гэта... гэта мой вучань, таварыш начальнік...—падскочыў—Пшыбыльскі.

— Якія тут могуць быць вучні?! Ня вучань, а старонья асоба,—прабубніў начальнік і пахмурны пайшоў з станцыі.

Замітусіўся, застракатаў Пшыбыльскі:

— Ідзіце, ідзіце адсюль, таварыш Рабін-новіч, начальнік дэпо, бачыце, незадаволены. І як гэта мы яго ня прыкмецілі... Калі ён трапіў ў майстэрню?..

Максім гугнява захлябаўся ўсьлед Іцку, які панура пайшоў з майстэрні:

— Ідзі, браток, лепш гешэфт мах... Хі-хі-хі...

* * *

— Ну, і дурны-ж ты хлапец, як я пагляджу... Хоць табе ўжо і семнаццаць гадоў, як ты кажаш, ёсьць. Гэта-ж трэба—галава зварыла, пайшоў да Пшыбыльскага ў паслугачы! Што ты ў яго за паслугача толькі, дык гэта ясна, як апэльцын. Будзеш сядзець

у яго над кнігамі і, апрача дзюркі ў нагавіцах, нічога ня выседзіш. А Пшыбыльскі тваімі рукамі будзе сабе розныя цацкі вырабляць. І ён яшчэ ўдзячны яму за ласку такую?! Бачылі такога дурня! Ну і ну...

Ужо з паўгадзіны, як адчытвае Ёцку Базыль электраправодчык, спаткаўшыся, калі Ёцка ішоў на заняткі да Пшыбыльскага.

— Ці-ж так на працу паступаць трэба? Малады хлапец, а ні чорта ня ведае. З месяца зваліўся, ці што? Трэба-ж у мясцком пайсьці, а то да нас—у комсамольскую ячэйку.

Тут раз-раз, справа наладжана і Ёцка вучнем на электрастанцыі. Вось як! А то марнуе восем месяцаў на паслугацтва пану Пшыбыльскаму. Цьфу!—зусім разлаваўся Базыль.

— Ну, але-ж хоць і дурань ты, ды шкада дурня мне. Айда ў мясцком!

— Пачакай, Базыль, а як-жа з Пшыбыльскім? Ня пекна-ж так... Ён вучыў, абяцаў сам прыстроіць на працу, а тут... Як-жа я на вочы яму пакажуся? Сорам неяк зьбегчы ад яго, не сказаць яму нічога...

— Скажам, чаму не сказаць? Скажам! Але-ж ня зараз. Мы, брат, зробім усё, а потым і скажам шаноўнаму загадчыку. Ну, айда!

І пацяг Базыль Іцку ў мясцком.

У мясцкоме Базыль расштурхаў рабочых, што прыйшлі таксама па справах, а то і проста пасядзець, пагутарыць, маючы час вольны, і луналі ў хвалях тутуновага дыму.

— Расступіся, хлопцы! Тут у мяне нацыянальнае пытаньне вырашаецца! Слухай, старшыня,—падцяг ён Іцку да стала.—Вось хлопец сьпіць і ва сьне бачыць электрастанцыю. Ды ня ідзе на яе простым шляхам, а ў Пшыбельскага за парабка з год працуе, фігліміглі яму рабіць пасабляе, рабочы стаж на яго кватэры зашыбае. Дык вось—скрабані паперыну ў кантору дэпо, каб гэта яго на простаму шляху на электрастанцыю завесьці—вучнем зрабіць. У нас цяпер якраз нікога няма, а падвучаць заўсёды варта хлапца якога. А гэты якраз падходзіць.

Базыля ў мясцкоме, відаць, добра ведалі. Паперку яму далі ў рукі ўраз.

А з паперай той у канторы дэпо толькі формальнасьці адбылі—па кнігах пазапісвалі: калі мясцком накіроўвае—значыць, ведае каго.

І стаўся Іцка вучнем на электрастанцыі, ды нават з невялічкай грашовай аплатай.

— Ну, вось, бачыў? А то... Ну і ну... Галава твая, галава! Такой комэрцыі ня вылічыла. Дурань пасья таго і Максім, што гандляваць табе раіў,—сьмяяўся Базыль.

— Ну, а цяпер можна і к Пшыбыльскаму.

— Як-то там будзе?..—мігцела ў галаве Ёцкавай. Радаснае адчуваньне таго, што нарэшце дабіўся ён даўно чаканага, сапраўды робіцца вучнем на электрастанцыі, неяк стушоўвалася пры думцы аб надыходзячым спатканьні з Пшыбыльскім.

* * *

Узышоўшы на вэранду, Базыль паляпаў у дзьверы, скрывіўшы сьмешную міну ў Ёцкаў бок. Відаць, ведаў і ён хатні этыкет Пшыбыльскіх.

Пшыбыльскі здзіўлена пазіраў на зьяўленьне Ёцкі разам з Базылём.

— Дзень добры, Вацлаў Адольфавіч! Ведаеце, якая штука?—Ня даў яму доўга разважаць Базыль,—шанцуе вашаму Ёцку. Ну і шанцуе-ж! Гэта мы надоечы гутарылі, галовы ламалі ў мясцкоме—каго-б то прыладзіць на электрастанцыю вучнем, а тут якраз вось пад рукой і хлапчына ёмкі. Я тут р-раз,

у мясцком, ды за яго слова. Гатова! Справа наладжана, згадзіліся. Тут—паперу ў кантору дэпо, і ваш Рабіновіч можа спакойна замацоўваць на практыцы веды, атрыманыя ад вас. Сурпрыз для вас і Ёцкі адкалоў! Вось пашанцавала, дык пашанцавала... Скажы, брат, Ёцка, шчасьлівы ты, брат, у нас...

— Ну, і прыткі вы, Базыль! Толькі зьбіраўся я пасья таго няпрыемнага выпадку аформіць справу з вучнёўствам таварыша Рабіновіча, аж вы і падасьпелі! Ну і спрытны... Дужа спрытны... Ведама: малады, жвавы. Хі-хі-хі... Ну, і добра... Дзякую, дзякую! І сапраўды, шанцуе вам, Ёцка Абрамавіч. Вам спачуваюць, дапамагаюць...—ветліва пасьміхаўся Пшыбыльскі. Але ў вачох яго мільгалі злосныя аганькі.

Толькі-толькі павінна была яскрава выявіцца яго лёяльнасьць, заслуга перад большэвіяй як справу вырваў з ягоных рук комсамалец Базыль.

Чаканы трыумф геніяльнай ідэі пана Пшыбыльскага быў зусім нечакана разьбіты.

— Ну, што? Лоўкая падвёў? І сена цэла, і козы сыты!—сьмяяўся Базыль, сходзячы з вэранды.

Заспакоіўся Ёцка, цалкам аддаўся перажываньню радасьці, асалоды новага свайго становішча, марам аб далейшай працы, вучобе.

* * *

Пачалася новая паласа Ёцкавага вучнёўства. Ня два разы на тыдні, а штодня ходзіць ён на электрастанцыю. Не сядзіць за кнігамі, а праходзіць вучобу на практыцы, ходзіць з электраправодчыкамі, часьцей за ўсё з Базылём, на праводку новых ліній, на хатнія праводкі асьвятленьня. Вучыцца на практыцы прыстасоўваць тыя веды, што набыў. Дапамагае разьбіраць, перачышчаць дынамо, нафтавы рухавік. Каб быць добрым працаўніком, трэба шмат чаго навучыцца рабіць.

Ё старанна працуе Ёцка. Стараннасьць, адданасьць улюбёнай справе—добрая адзнака Ёцкі. Ё вялікія посьпехі ў вучобе выказвае Ёчэ.

Праз якія паўгода скончылася яго вучнёўства. З дапамогай мясцкому атрымаў ён пасаду электраправодчыка. Стаў роўным на працы з Базылём. Ё рады гэтаму Базыль

Рады за таго, каму паказаў просты шлях на вытворчасць, на працу.

І ўсё-б добра. Каб не адно толькі... Каб не перашкоды. А яны ёсць у Ёцкавай працы. Перашкоды, якія атручваюць усе лепшыя адчуваньні, якія дае праца, навука.

Максім, а за ім і яшчэ некаторыя з несвядомых рабочых дэпо так і глядзяць, каб чым назаліць, дапячы Ёцку. Ніяк ня могуць асвойтацца, згадзіцца з тым, што яўрэй прыйшоў на вытворчасць, хоча заняць на ім месца. Не ўкладаецца гэта ў іхніх галовах, прызвычаеных да старога парадку нацыянальнай абмежаванасці чыгункі.

— Гандляваць—вось гэта так, на тое яўрэй і створаны, а то на вытворчасць лезе...

Ня бачаць яны стараннасці Ёцкавай, здольнасці яго да абранай ім профэсіі.

Ня хочучь бачыць, не прызнаюць.

Паглыбіцца гэта Ёцка ў працу, а ззаду надкрадзецца хто, шпоры прычэпіць, а то пакулья за пояс заткне. Пойдзе потым куды Ёцка—сьмяюцца ўсе.

На пракладцы новай лініі, як першы раз прыйшлося лезці Ёцку на высачэзны слуп, з непрызвычайнасці закружылася галава,

спыніўся ён, не дабраўшыся да верху, да правадоў. А знізу крычаць:

— Злазь! Не табе, брат, па слупох лазіць! Табе-б гандляваць толькі!

Сплюшчыў вочы. Палез. Ё дабраўся. Потым лазіў ужо сьмела, рухава. Ня з ім толькі так было,—з кожным здараецца, калі лезе на слуп упяршыню. Але-ж чаму толькі з яго кпінкі строяць?

Праз майстэрню ідзе—падножку, так і глядзі, падставяць, спаткнецца — рагочуць. Ё ізноў гавораць:

— Ёшоў-бы ты, брат, кравецтвам займацца, ці гандляваць, ня месца табе тут!

Шчыміць, баліць серца Ёцкава.

— Ну, чым я вінаваты, што я яўрэй? Чым я горш за ўсіх? Чаму толькі ім можа быць месца на вытворчасці, на чыгунцы? Думкі такія сьвідруюць мозаг Ёцкі, мітрэнжаць, атручваюць жыццё.

Ізноў закапваецца Ёчэ ў працу, у працы знаходзіць збавеньне, забывае на ўсе няпрыемнасьці. Добра яшчэ, што ёсьць спачуваючыя сэрцы: Базыль, ды яшчэ некаторыя з сталых, сьвядомых рабочых:

— Плюнь, Ёцка, перамелецца — мука будзе. Любяць нашы хлопцы языкі пачасаць, напалі на новага хлапца — высмяхаюцца, а заахвацяцца — пакінуць, — падбадзёрваюць яны Ёцку. А самы на кожным кроку даводзяць усім стараннасьць і здольнасьць яго, немажлівасьць, недапушчальнасьць бязглуздага здзеку над хлапцом.

Стараецца Ёцка, на справе даводзіць, што не дарма ён заняў месца на станцыі. Як атрымае сваю пэнсію, з грдасьцю аднясе большую частку старой Сары, а на рэшту грошай купіць кніжак. Кожную вольную хвіліну праводзіць за кнігай. Удасканалвае, пашырае веды свае. Расьце, шпарка пасоўваецца наперад. У ведах сваіх даўно перагнаў ён старых спрактыкаваных рабочых. Але ня выказвае гэтага, не вытыркае ведаў сваіх. Маўчыць і працуе. Трэба на працы, на справе авалодаць увагай, прызнаньнем.

* * *

Вось ужо тыдзень, як на электрычнай станцыі сумятня, разладзіца.

Пераабсталёўваюць, павялічваюць магутнась электрычнай станцыі. Устанаўляюць другую

машыну, будзе больш працы пры дзэввех дынамо, павялічыцца штат. Будзе магчымасьць даць асьвятленьне ня толькі ў станцыйныя будынкi, але і мястэчку.

Робяцца новыя фундаманты пад машыны. Панацягана цэгля, цэманту. Забрудзілі, запэцкалі ўсё памяшканьне.

Скончылі з фундамантамі. І пачалася самая адказная праца. Носяць часткі машын. Зьбіраюць, складаюць. Народу багата, цесната неймаверная. Для падмогі ўзялі рабочых з іншых цэхаў. Кіпіць работа. Весела ўсім, перакідаюцца жартамі. Пашырэннем, павялічэннем працы кожны давольны, узрадаваны.

Скончана. Стаяць дзеве красуні-дынамо, два бліскучых — толькі з рамонту — рухавікі.

Любуючыся, аглядаюць рабочыя зробленую працу — паслухмяных рабочай руцэ мэталёвых асілкаў.

— Ну, і заживём-жа цяпер, хлопцы! Станцыя хоць куды. Першага разраду проста!... Любята папрацаваць!

Скончылі падрыхтоўку. Яшчэ раз агледзелі, праверылі. Пусьцілі рухавікі. Запорскалі машыны, пабеглі ў бясконцым кругабеце на-

вюткія скураныя пасы, завярцеліся дынамо.

— Ну, час і ток даваць.

Пайшоў стары Максім да разьмеркавальнаго шчыта, уключае. З-пад рубільнікаў сыплюцца зоркі-іскры.. Дала сьвятло першая дынамо.

— Даёш другую!

— Даю!..

Схапіў рубільнік Максім, націскае. Вось-вось уключыць.

З зьбялелым тварам падскочыў Ёцка.

— Што робіш... — прыдушана выціснуў, моцным напорыстым рухам адкінуў з рубільніка руку Максімаву.

— Ці-ж гэтым рубільнікам?..—ціха, перадыхнуўшы, прамовіў.

І зразумеў Максім: не падскоч Ёцка, прамарудзь адну сэкунду—закруцілася-б другая дынамо ў процілеглы бок, стаўшыся простым моторам—прыдаткам да першай.

Першая дынамо ўступіла-б у няроўны бой з рухавіком другой пары—хто каго пераможа, хто ў свой бок пакруціць другую дынамо.

Ды ня доўга працягвалася-б страшнае выпрэдніцтва—перагарэла-б дынамо або замаўся-б рухавік.

Усё гэта зразумеў Максім, калі ўключыў Іцка патрэбны рубільнік, калі супольна, роўна пачалі працаваць дынамо, складна і паслухмяна выконваючы загаданую чалавекам працу.

Не азнаёміўшыся як сьлед з новым разьмеркаваньнем правадоў і рубільнікаў, з новай схэмай шчыта, нарабіў-бы Максім катастрофы разбурыў-бы ўсю наладжаную, стройную пабудову.

* * *

Ніколі ўжо Максім ня кпіў з Іцкі. Памятаў заўсёды, што каб ня ён — папсуў, пакалэчыў-бы машыну. І сорам нейкі адчуваў Максім пры спатканьні з ім. Сорам за мінулае, за зьдзекі свае з стараннага ціхага хлапца. Аб выпадку з дынамо даведаліся і іншыя, даведаліся і тыя, хто кпіў з Іцкі. Відаць і іх выпадак той прымусіў зьмяніць свой погляд на Іцку. Ня чуваць ужо кпінак, сьціхлі жарты грубыя, няўмесныя. Іначай глядзяць на хлапца. У позірках іхніх можна бачыць ужо і адзнаку пашаны.

— Так, так, Ічэ! Так, брат. Крой! На справе, брат, лепей давядзеш, цьвядзей ста-

неш на ногі,—радуецца Базыль, мы, брат, маладыя, месца сваё заваюем!

Час ідзе. З кожным днём зьмяняецца жыцьцё, згладжваюцца былыя шурпатасьці, няпрыемнасьці, няпрыкметна зьяўляецца новае, добрае, лепшае.

Так і ў Ёцкавым жыцьці. Былой варожасьці да яго з боку рабочых ня відаць. Ubачылі, чаго варты хлапец, што па праву займае ён месца сваё.

Няпрыкметна пакінуў замкнёнасьць сваю і Ёцка. Пасьмялеў, стаў гаваркім, таварыскім. Рад дапамагчы кожнаму парадай, падзяліцца ведамі сваімі. Ня мсьцівы, не злапомны. Ведае ён, што тое, што было—гэта гора, бяда рабочых, злобу якіх, параджоную клясавай няроўнасьцю—злоўмысна пераключалі паслугачы царызму на рэйкі нацыянальнай адмежаванасьці, варожасьці. Зьмяняецца жыцьцё, адмяняецца і векавая агідная варожасьць.

Любяць паслухаць рабочыя разумныя словы Рабіновіча. Неяк сталася, што ласкальна паменшылі імя яго, кажуць—„Ічэ“. Нават і тыя, хто калісьці так варожа адносіўся да малога, шчуплага яўрэйчыка, што не заха-

цеў прышываць гузікі і што не захацеў гандляваць, а захацеў знайсці сабе месца на вытворчасці.

— Ого, Ічэ,—галава з мазгамі. Клёк у хлопца ёсць!

Пачынае Іцка заглядаць і ў грамадскую працу. І тут яго ў „людзі выводзіць“ Базыль, найлепшы прыцель Ічэ. Урачыстым днём для Базыля быў той дзень, калі праводзілі Ічэ ў комсамол.

— Мой выхаванец,—горда казаў ён усім. Гардзіўся Базыль Ічэ і паважаў яго. Бо і сам ужо мог шмат чаму навучыцца ў свайго „выхаванца“.

Разам з Ічэ працуе Базыль над радыё-ўстаноўкай у клубе. Разам з ім тлумачыць усім карыснасць гэтага новага дасягнення ў багатай магчымасцямі, цікавай навуцы аб электрычнасці.

Усюды яны разам, усюды яны неразлучны—маленькі хударлявы, чарнявы, заўсёды сур'ёзны Ічэ, і высокі, дужы, бялявы, заўсёды смяшлівы Базыль.

— Спрагліся хлопцы,—пасьміхаюцца старыя рабочыя.—Малайцы! З маладых, відаць, толк будзе. Паболеі-бы такіх!

* * *

Працерабіў такі Ічэ сабе шлях на чыгунку, перамог усе цяжкасьці, перашкоды. Сабе працерабіў шлях і другім прачысьціў, зрабіў вольным.

За Ёцкай яшчэ некалькі яўрэяў пайшло на чыгунку. Ёсьць яны і ў дэпо, і ў рамонце, і ў кондуктарох. І ня дзівіць гэта нікога, не падбівае на варожасьць, на кпінкі.

Над кравецкім сталом старога Абраміцэля вісіць электрычная лямпа. Але ня часта карыстаецца ёй стары: працуе ўжо мала, проста па звычцы—для сябе, для сыноў пашые што. Няма асаблівай патрэбы ў яго старых адпрацаваўшых сваю меру, руках: Ічэ корміць, утрымлівае сям'ю.

Сьвятам, лепшым днём у жыцьці старых Абраміцэля і Сары быў той дзень, калі сапраўды ўжо скончыў Ічэ свой „курс навук“, калі атрымаў годнасьць кваліфікаванага рабочага—дынамо-машыністага.

Зьзяюць твары старых. І сьлёзы радасьці засьцілаюць вочы Абрама.

Калісьці, калі Ёцку было трынаццаць гадоў, выканаў Абраміцэль закон спрадвечны,

набожна сказаўшы „Борух шапатраін мізэ“¹⁾. Але далёка не спакойным было сэрца Абрама. Ня прыстроены сын малы быў—хто ведаў, што і як будзе з ім.. І ў законе, звычайю спрадвечным, адчувалася нейкая змярцьвеласьць, сухая, недарэчная, нікому не патрэбная формальнасьць..

Вось цяпер то можна было-б спакойна, упэўнена сказаць гэты звычайёвы. Але ці варта? Ці-ж „тварэц нябесны“ дапамог тут? Ці-ж дапаможа ён комсамольцу Ічэ? І нялоўка неяк дзякаваць богу за комсамольца. А можа і зусім яго няма, як даводзіць упарта старым Ічэ?..

І, як некалісь, пачынае Сара:

— Ці-ж не казала я табе, Абрам, што будзе чалавекам наш Іцка?

— О, каб я ведаў раней, што мая жонка будзе ведаць пазьней—якім-бы разумным быў тады я...

Асіпавічы. 1929 г.

¹⁾ „Блаславёны аслабаніўшы мяне ад гэтага“—па-яўрэйску. Гаворыцца звычайна ў выпадках, калі шчасна канчаецца якая-небудзь цяжкая справа, а таксама, калі сын дасягае трынаццацігадовага ўзросту—робіцца „самастойным“, сталым. (Увага аўтара).

Цана 15 кап.

8000000 1956293

